

УДК 016:37-051(477+100)(092):004

Алла Доркену,
завідувач філії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Реалізація проекту "Видатні педагоги України та світу" в контексті розвитку суспільства знань

У статті розкривається зміст інформаційної роботи як однієї з основних функцій ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, що здійснюється у різних напрямках. Одним з таких напрямів є створення вторинної продукції, зокрема аналізуються персональні біобібліографічні показники, присвячені життю й діяльності визначних педагогів України і зарубіжжя з серії "Видатні педагоги світу" у традиційній формі та віртуальний інформаційно-бібліографічний ресурс "Видатні педагоги України та світу", створений в електронній формі.

Ключові слова: біобібліографічні посібники, електронний інформаційно-бібліографічний ресурс, видатні педагоги, Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського.

Поняття "суспільство знань" увійшло в українську педагогічну науку на початку ХХІ століття в контексті розроблення нової парадигми розвитку освіти. Суспільство знань (англ. *knowledge society*) — певний етап розвитку постіндустріального суспільства, провідними характеристиками якого є перетворення знань на головний продукт діяльності, де найважливішими пріоритетами життєдіяльності визначають науку як сферу, що продукує нові знання й освіту та долучає до знань суспільство загалом і кожну людину зокрема [1, с. 5]. Це сприяє розширенню функцій та трансформації діяльності різних соціальних інститутів, у тому числі й бібліотек, і висуває на перший план формування творчої, креативної особистості, здатної приймати рішення на основі різноманітних знань в умовах, що динамічно змінюються та висувають якісно нові вимоги до системи освіти як загальноцивілізаційного феномену.

Становлення й розвиток суспільства знань обумовили нове розуміння ролі та місця бібліотек в інформаційному просторі як інформаційних, духовних і культурно-просвітницьких центрів держави, які покликані забезпечувати вільний доступ усіх громадян до інформації, що сприяє оновленню знань, підвищенню кваліфікації, опануванню нових видів діяльності та безперервній самоосвіті користувачів. І саме бібліотеки виконують високу цивілізаційну місію, забезпечуючи потреби в інформації і знаннях, не тільки нагромаджених протягом історії людства, а й енциклопедичних, систематизованих, продуктованих. Адже інформація в сучасному суспільстві є важливим продуктом їхньої соціальної діяльності, ефективність використання якої — одна з головних передумов подальшого прогресу науки, зокрема вітчизняної педагогічної, яка розвивається в контексті європейського освітнього простору. Бібліотеки всіх систем і відомств, а особливо педагогічні, на сучасному етапі стають центрами нагромадження, збереження й узагальнення важливої різноманітної інформації, необхідної для вирішення науково-дослідної, освітньої та виховної функцій. Теоретичні, науково-методичні засади інноваційного розвитку бібліотек як складових інформаційної індустрії щодо забезпечення фахівців сучасними інформаційними продуктами та послугами розглянуто в дослідженнях Л. Астахової, Л. Філіпової та Г. Швецової [5, с. 17]. Важливе значення у теоретико-ме-

тодологічних засадах дослідження бібліотечно-інформаційного виробництва, осмислення й узагальнення сутності бібліографічних ресурсів висвітлюють вітчизняні та зарубіжні вчені, а саме: А. Барсуков, О. Безпалова, Г. Гардукалова, А. Гречихін, О. Давидова, Ю. Зубов, О. Коршунов, В. Леонов, Л. Левін, В. Луговина, І. Моргенштерн, П. Рогова, А. Соколов, М. Сорока, Ю. Тугов, Ю. Шрейдер та інші, праці яких дали змогу обґрунтувати роль інформаційної індустрії суспільства знань у створенні цілісної науково-інформаційної системи вторинної продукції, важливою складовою бібліографічної частини якої є біобібліографічні показники.

Сучасний стан розвитку біобібліографії в Україні зумовлений потребою в знаннях щодо історико-культурної спадщини видатних особистостей минулого та сучасних діячів науки, культури та освіти. Вже сам термін "біобібліографія" доводить, що йдеться про сполучення біографічних і бібліографічних відомостей. Біобібліографія об'єднує все, що пов'язано в літературі з життям і діяльністю окремих осіб і працею цілих професійних колективів. Від її максимальної повноти залежить об'єктивність наукових висновків і передбачень. Це стосується насамперед персональних показників, присвячених вітчизняним діячам із різних галузей науки, техніки, мистецтва, освіти, коло яких суттєво розширюється. Спостерігається збільшення колективних, тематичних, галузевих і краєзнавчих біобібліографічних показників, присвячених видатним діячам минулого, а також сучасникам, зокрема видання серії біобібліографічних посібників "Біобібліографія вчених України" та електронного ресурсу "Українського біографічного архіву" і на його основі — Українського біографічного словника (УБС), які готує Інститут біографічних досліджень (ІБД), створений у 1993 році на базі Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ). Ці видання містять багаті бібліографічні відомості. Практично всі національні, державні та обласні наукові бібліотеки (універсальні та спеціальні) розробляють власні випуски серій персональних біобібліографічних посібників, наприклад, серії "Академіки Української академії наук", "Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії" Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки Української академії аграрних наук (ДНСТГ УААН) та серія "Вчені медицини" Національної наукової медичної бібліотеки України (ННМБУ) інформаційно забезпечують мережі своїх

спеціальних бібліотек. У багатьох випадках інформаційна діяльність різних типів і видів книгозбірень України, зокрема вищих навчальних закладів (ВНЗ) III—IV рівнів акредитації носить локальний характер. Приміром, біобібліографічні видання серії "Вчені НПУ ім. М. П. Драгоманова" та "Друковані праці співробітників НПУ ім. М. П. Драгоманова" бібліотеки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова або серія "Вчені НаУКМА" наукової бібліотеки Національного університету "Києво-Могилянська академія" видаються невеликими тиражами тільки у межах свого закладу і залишаються у фондах власних бібліотек, не розповсюджуються на галузь.

За останні десять років в Україні відбулися значні зрушення в науково-інформаційному забезпеченні розвитку вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики, у чому важливу й вагому роль відіграли Національна академія педагогічних наук України (НАПН України) та Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського), заснована в її складі наприкінці 1999 р., як всеукраїнський галузевий інформаційний центр. Головною метою ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є науково-інформаційне забезпечення розвитку вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики первинними та вторинними документами у традиційній й електронній формі, задоволення інформаційних потреб учених і практиків галузі та інших категорій користувачів, що навчаються або займаються загальною та спеціальною самоосвітньою діяльністю.

Наприкінці ХХ століття системного науково-інформаційного забезпечення потреб освітньої галузі нашої держави вторинною продукцією, що висвітлювало б стан наукових розроблень у світовій і вітчизняній педагогічній науці і яке охоплювало б різні категорії користувачів у сучасному бібліографознавстві, було недостатньо. Тому новостворена ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як головна бібліотека освітньої галузі України, формуючи національне галузеве книгозбище, створює міцний ресурсний фундамент всеукраїнського галузевого науково-інформаційного центру з психолого-педагогічних питань, координує і розвиває мережу освітніх книгозбірень, оптимізуючи їхню інформаційну та організаційну діяльність як сучасних інформаційно-бібліотечних центрів, вводить у практику роботи систему вторинних документів для забезпечення фахових потреб освітан. За формами і видами інформаційна робота, яка є однією з головних функцій у діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, здійснюється у різних напрямках шляхом створення вторинної інформації: інформаційних бюлетенів, тематичних списків з актуальних питань педагогіки і психології, галузевих тематичних, науково-допоміжних та персональних бібліографічних й біобібліографічних посібників, книжкових виставок тощо як у традиційній, так і в електронній формах. На сьогодні ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського сформувала й утвердила цілісну науково-інформаційну систему бібліографічної продукції з актуальних психолого-педагогічних питань і біобібліографії у паперовому та електронному варіантах, якою можуть користуватися читачі у національних, державних та освітніх бібліотеках держави. Сприяючи науково-інформаційному забезпеченню інноваційного розвитку вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики, розповсюдженню передового досвіду та впровадженню досягнень педагогічної науки в практику роботи навчальних закладів держави, а також підвищенню професійного, духовного і культурного рівня науково-педагогічних кадрів, працівників освіти, молоді, яка навчається, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у рамках виконання науково-дослідної роботи (НДР) започаткувала з 2001 р. підготовку біобібліографічних видань про життя й діяльність визначних педагогів України і зарубіжжя

в серіях: "Видатні педагоги світу", "Академіки АПН України", "Ювіляри АПН України", в яких за десятиріччя діяльності бібліотеки вийшло понад 64 видання. З метою популяризації творчої спадщини видатних педагогів світового значення та досліджень про них фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського впродовж 2001—2010 рр. підготовлено і вже видано п'ять випусків біобібліографічних покажчиків із серії "Видатні педагоги світу", які присвячені Я. Корчаку (2003), А. Макаренку (2008), В. Сухомлинському (2001, 2008) та К. Ушинському (2010), готуються шостий і сьомий випуски цієї серії, присвячені освітній діяльності С. Русової та М. Пирогова.

Характерним для всіх випусків видань біобібліографічних покажчиків серії "Видатні педагоги світу" є те, що:

- при підготовці персональних бібліографічних видань залучались наукові консультанти — провідні вчені НАПН України, дослідники, які зробили чималий внесок у розвиток вітчизняної педагогічної науки, зокрема доктор педагогічних наук, професор, академік-секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України О. Сухомлинська, відомий макаренкознавець, академік НАПН України, доктор філософських наук, професор, директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України І. Зязюн та академік НАПН України, доктор психологічних наук, професор, ректор Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського О. Чебикін;

- розглядалась, а також затверджувалась структура і зміст біобібліографічних посібників на вченій раді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського;

- у біобібліографічних покажчиках вміщено друковані праці представленої особи та література про неї. З метою найкращого висвітлення педагогічної спадщини видатних педагогів до посібників включено бібліографічні описи їхніх праць, що вийшли впродовж зазначеного періоду за видами документів, а іноді й за темами видань;

- посібники містять відомості про дослідження вчених, присвячені життю й педагогічній діяльності представлених діячів освіти, їхнім виховним методам, технологіям роботи з колективами, що виходили друком як окремими виданнями, так і статтями у наукових збірниках та періодичних виданнях на традиційних і електронних носіях;

- увесь матеріал у покажчиках подається за хронологією публікацій. Всі види документів, що представлені у підрозділах посібників, згруповано хронологічно за роками видання, а в межах року — за зведеним українсько-російським алфавітом назв праць;

- до кожного з випусків біобібліографічного посібника додаються: стаття від упорядників, фотопортрет персоналії та ґрунтовна вступна стаття, підготовлена вченим НАПН України з науковим ступенем, у якій висвітлюється життєвий і творчий шлях визначного педагога, його погляди на процес навчання та виховання підрастаючого покоління, оцінка його творчого надбання й діяльності та його внеску до культурно-освітньої спадщини;

- доповнює біографію видатного педагога перелік основних дат його життя й діяльності, складений за прямою хронологією;

- для зручнішого й ефективнішого користування кожним біобібліографічним посібником укладачами докладно розроблявся *допоміжний апарат*, який дає змогу зорієнтуватися в досить значному обсязі бібліографічних записів. У ньому вміщено: перелік виданих раніше бібліографічних покажчиків, що присвячені діяльності того видатного педагога, якого представляє видання; "Алфавітний покажчик назв праць педагога", що згруповані за зведеним українсько-російським алфавітом, покажчик перекладів його праць іно-

земними мовами — за латинським алфавітом; "Іменний покажчик" авторів праць про видатного педагога. Зауважимо, що у двох останніх випусках біобібліографічних посібників із цієї серії ще присутні "Предметні покажчики", складені українською мовою на основі праць та публікацій про творчість визначних педагогів;

— бібліографічний опис і скорочення слів здійснено за чинними в Україні стандартами, зокрема, ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 "Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання" і ДСТУ 3582—97 "Інформація та документація. Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила". Коли необхідно було розкрити зміст, доповнити назву певної статті або навести інші важливі відомості, застосовувались квадратні дужки, і лише в окремих випадках здійснювалось анування представлених документів, наприклад, якщо назва не розкривала змісту;

— джерелами пошуку матеріалів для дослідження стали каталоги і картотеки та фонди Державної науково-педагогічної бібліотеки ім. В. О. Сухомлинського, Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України, електронні каталоги державних бібліотек Росії та Білорусі, а також інтернет-ресурси;

— виходячи з читачького призначення сучасних випусків біобібліографічних видань, основними принципами відбору матеріалу для бібліографування були: науковість, повнота, достовірність.

У першому і третьому випусках зазначеної серії біобібліографічних покажчиків: "*В. О. Сухомлинський. Бібліографія. 1987—2000 рр.*" та "*В. О. Сухомлинський. Бібліографія. 2001—2008 рр.*" представлено бібліографію праць Василя Олександровича Сухомлинського (1918—1970), видатного українського педагога-гуманіста, Героя Соціалістичної Праці, заслуженого вчителя України, академіка, члена-кореспондента АПН СРСР, кандидата педагогічних наук, директора школи, вчителя, дитячого письменника. Про масштаби розповсюдження творчого доробку Василя Олександровича та публікацій про нього свідчать матеріали двох випусків покажчиків (2001, 2008), підготовлених за часів незалежності України. Всього вийшло з друку чотири бібліографічні покажчики про В. Сухомлинського, із них два видано ще за радянських часів у 1978 та 1987 рр. Третій випуск покажчика про В. Сухомлинського із серії "Видатні педагоги світу" 2008 р. видання (упорядник — старший науковий співробітник ДНПБ України Л. Заліток) є продовженням біобібліографічного посібника "*В. О. Сухомлинський. Бібліографія. 1987—2000 рр.*", випуск 1 зазначеної серії (2001). У двох сучасних посібниках, що охоплюють періоди 1987—2000 рр. (вип. 1) та 2001—2008 рр. (вип. 3), в хронологічній послідовності подано бібліографію педагогічних і художніх творів В. Сухомлинського, виданих в Україні та світі, та літературу про нього. У першому випуску покажчика налічується 1090 позицій бібліографічних записів, у третьому випуску їх налічується 1710, кожне видання складається з шести розділів, у яких представлено: "Твори В. О. Сухомлинського", "Переклади творів В. О. Сухомлинського іноземними мовами за кордоном", "Література про життя і діяльність В. О. Сухомлинського", "Увічнення пам'яті В. О. Сухомлинського в Україні та світі", "В. О. Сухомлинський у літературі та мистецтві" та "Діяльність музеїв, установ, закладів, які носять ім'я В. О. Сухомлинського". Усі бібліографічні видання викликали значний інтерес до особистості Василя Олександровича та його педагогічних ідей як в Україні, так і за її межами. Кожен покажчик — це результат роботи не тільки фахівців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, а й копіткої праці сім'ї Сухомлинських (дружини — Ганни

Іванівни та доньки — Ольги Василівни) з надрукованими матеріалами, багато яких знайдено шляхом глибокого бібліографічного пошуку. Увесь архів В. Сухомлинського, який налічує близько 3 тис. документів, було передано у 2003 р. його сім'єю до фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Науковим редактором усіх біобібліографічних видань про нього стала кандидат історичних наук, доцент, директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського П. Рогова.

Другий випуск біобібліографічного покажчика з серії "Видатні педагоги світу" "*Польський педагог-гуманіст Януш Корчак (1878—1942): до 125-річчя з дня народження*" виданий у 2003 р. й представляє одну із найвідоміших та вражаючих постатей сучасної педагогіки — польського педагога Януша Корчака (справжнє ім'я — Генріх Гольдшміт) — яскраву й різнобічну особистість з широкими інтересами, високими почуттями громадянськості, великою любов'ю до дітей. Януш Корчак — видатний польський гуманіст, лікар за фахом, педагог і письменник за покликанням, в основу своєї педагогічної системи поклав індивідуальний підхід до виховання особистості — визнання унікальності та своєрідності кожної дитини. Водночас варто зазначити, що його унікальна педагогічна система не знайшла повного й об'єктивного висвітлення та оцінки в Україні, а педагогічна і літературна спадщина недостатньо представлена громадськості. Тому підготовлений та виданий ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за сприяння посольства Польщі в Україні біобібліографічний покажчик про Я. Корчака (упорядники: наукові співробітники ДНПБ України В. Вербова, Н. Горбенко, викладач Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка С. Ішук та голова Українського товариства Я. Корчака С. Петровська) допомагає освітянам ознайомитись з педагогічною та літературною спадщиною видатного педагога-гуманіста і сприяє творчому втіленню його педагогічних ідей у систему виховання молодого покоління у нашій державі. Покажчик налічує 674 позиції бібліографічних записів і складається з п'яти розділів, у яких подано бібліографію творів (131 позиція бібліографічних записів) визначного педагога, публікації про його життя і діяльність та матеріали про увічнення його пам'яті. Окремо в останньому, п'ятому розділі покажчика подані цитати з педагогічних творів Януша Корчака та висловлювання відомих педагогів про нього, а в кінці посібника вміщені додатки з переліком літературних творів педагога, виданих у Польщі за його життя, і переліком електронних адрес з інформацією про Я. Корчака в мережі Інтернет — їх уперше започатковано в практиці підготовки бібліографічного покажчика ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Наукові редактори цього видання — кандидат історичних наук, доцент, директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського П. Рогова і заступник директора ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського Т. Букшина.

Укладачі намагались якнайповніше відобразити творчий доробок Януша Корчака та представити матеріали про його життя і діяльність, включивши до покажчика друковані твори, рукописи, кіно-, фото- та образотворчі документи як мовою оригіналу (польською), так і в перекладах українською, російською та іншими мовами, які зберігаються у фондах найбільших книгозбірень України та архівах Українського товариства Януша Корчака, власниками якого є Світлана Василівна та Мирон Семенович Петровські. Бібліотека висловила їм подяку за передані в дарунок ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського твори Я. Корчака та за допомогу в підготовці цього покажчика.

Наступним, четвертим випуском серії "Видатні педагоги світу" став уперше виданий у незалежній Україні біобібліографічний покажчик "Спадщина А. С. Макаренка і педагогічні пріоритети сучасності: 1991—2008 рр.", присвячений

120-річчю від дня народження українського та російського педагога-новатора, класика світової педагогіки ХХ століття, письменника Антона Семеновича Макаренка (1888—1939) — творця нової методики виховної роботи з дитячим колективом, організатора і керівника колонії для неповнолітніх правопорушників і безпритульних під Полтавою та дитячої трудової комуни ім. Ф. Е. Дзержинського. Аналіз джерельної бази щодо діяльності А. Макаренка та бібліографії про нього показав, що виховний досвід і його літературно-педагогічна спадщина — не лише яскрава сторінка вітчизняної історії педагогіки, а й феномен світового освітньо-виховного процесу. Про масштаби розповсюдження творчого доробку цього педагога-новатора та публікацій про нього свідчать матеріали п'яти бібліографічних покажчиків, що були видані за часів Радянського Союзу: один — у Києві в 1956 і чотири — в Москві: у 1959, два покажчики у 1978 й останній — у 1988 році. Сьогодні в умовах кризи існуючої системи суспільного виховання дітей педагоги все активніше звертаються до унікального досвіду А. Макаренка, намагаючись знайти в ньому відповіді на питання організації життєдіяльності дітей. Це переконливо демонструє бібліографічна статистика. Тому вивчення і розвиток педагогіки видатного новатора у суспільстві спонукали науковців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (упорядники: старші наукові співробітники: І. Іванова, Т. Лога; наукові редактори: кандидат історичних наук, директор П. Рогова та завідувач філії А. Доркену) підготувати цей біобібліографічний покажчик і засвідчити великий інтерес та глибоку шану до педагогічних ідей А. Макаренка як в Україні, так і за її межами. Необхідно зазначити, що з метою найкращого висвітлення діяльності видатного педагога до покажчика включено бібліографічні описи 147 його праць, які були видані з початку 80-х рр. ХХ століття до 2008 р., також у посібнику містяться відомості про дослідження вчених, присвячені життю й діяльності А. Макаренка як педагога-практика, його виховним методам роботи з дитячим колективом, що виходили друком упродовж 1991—2008 рр. Загалом у виданні наведено 1000 бібліографічних описів документів. Покажчик чітко структурований, складається із семи розділів: "Твори А. С. Макаренка", "Переклади праць А. С. Макаренка іноземними мовами за рубежом", "Література про життя та діяльність А. С. Макаренка", в якій уперше представлено "Наукову школу макаренкознавства", у підрозділі розміщено "Автореферати дисертацій та дисертації на здобуття вченого ступеня кандидата наук і доктора наук". Найбільш наповненим і цікавим для сучасників є четвертий розділ "Педагогічна система А. С. Макаренка і актуальні питання виховання молоді", що містить публікації дослідників про педагогічну систему видатного педагога, його погляди на виховання дітей та молоді у навчально-виховному процесі, організацію й розвиток дитячого колективу, сімейного виховання та творче використання педагогічної спадщини Антона Семеновича у навчальних закладах. Заслужують на увагу два останні розділи: "Увічнення пам'яті А. С. Макаренка в Україні та світі" та "Творча спадщина А. С. Макаренка в електронних ресурсах", які є новими для бібліографії про А. Макаренка і надають інформацію, що висвітлює повну й цілісну картину досліджень творчої спадщини видатного педагога на традиційних і електронних носіях. Підготовлений фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського посібник було надруковано у 2008 році за сприяння Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка.

Черговий, п'ятий випуск біобібліографічного видання із серії "Видатні педагоги світу" присвячено Костянтину Дмитровичу Ушинському (1824—1870) — найавторитетнішому педагогу ХІХ століття, основоположнику наукової педагогіки й народної школи, автору праць з теорії та історії педагогіки, який першим поставив виховання на наукове

підґрунтя, поєднавши педагогіку з психологією та іншими науками про людину, створивши підручники для початкового навчання "Рідне слово" і "Дитячий світ". З метою доведення до широких кіл освітян творчої спадщини видатного педагога, а також з нагоди відзначення його ювілейної дати — 185-річчя від дня народження, яку святкувала у 2009 році вся освітянська громадськість України і світу, науковці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (упорядники: завідувач філії А. Доркену, старші наукові співробітники: І. Іванова, Т. Лога) підготували перший у незалежній Україні біобібліографічний покажчик "Ідеї К. Д. Ушинського в контексті сучасної педагогічної науки та освіти: 1991—2009 рр. (до 185-річчя від дня народження)".

Ім'я К. Ушинського настільки ввійшло у вітчизняний історико-педагогічний контекст, що вже неможливо уявити історію педагогічної науки без цієї постаті. Варто зазначити, що літературно-педагогічна спадщина Костянтина Дмитровича протягом двох століть була об'єктом численних досліджень: ще за радянських часів у Москві вийшло друком три бібліографічні покажчики, присвячені його діяльності: перший — у 1946, другий — у 1952 і останній, третій покажчик — у 1985 р., який містив повний бібліографічний опис документів з 1848 до 1984 рр.

Сучасний рівень розвитку освіти в Україні, що ґрунтується на гуманістичних засадах виховання і навчання, вимагає пильнішого й прискіпливішого розгляду та об'єктивної оцінки педагогічної спадщини К. Ушинського. Тому підготовлений фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського новий вітчизняний біобібліографічний покажчик його творів та досліджень про нього (2009) надає можливість творчого використання на практиці спадщини видатного педагога. Він охопив видання, які були опубліковані в Україні та зарубіжних країнах упродовж 1991—2009 рр. на традиційних і електронних носіях, і за сприяння Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса) був надрукований у 2010 р.

Загалом у посібнику наведено 904 бібліографічних описи документів. Біобібліографічний покажчик чітко структурований, складається із п'яти розділів: "Твори К. Д. Ушинського", "Література про життя та діяльність К. Д. Ушинського", у підрозділі якого вперше у бібліографічних виданнях про нього представлено наукову школу ушинознавства — "Дисертації та автореферати дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук і доктора наук". Найбільш змістовним і наповненим є третій розділ "Педагогічні ідеї К. Д. Ушинського і сучасна освіта", який містить публікації дослідників, що характеризують педагогічну систему К. Ушинського, його погляди на зміст виховання й навчання дітей і молоді, на формування особистості вчителя та питання підручникотворення. У четвертому розділі "Увічнення пам'яті К. Д. Ушинського в Україні та світі", що є новим для бібліографії про цього педагога, представлено діяльність і внесок у дослідження його спадщини установ та закладів освіти України і зарубіжжя, яким присвоєно ім'я К. Ушинського. Викликає зацікавленість освітян підрозділ, де окремо, за роками, представлено публікації та перелік наказів Академії педагогічних наук України (нині — Національна академія педагогічних наук України) про нагородження відомою золотою медаллю АПН України "Ушинський К. Д." відомих і заслужених діячів науки та освіти України і світу, прізвища яких подано за алфавітом. Додатком у кінці покажчика вміщено текст "Положення про медаль Академії педагогічних наук України "Ушинський К. Д.". Варто відзначити, що в останньому, п'ятому розділі покажчика: "Творча спадщина К. Д. Ушинського в електронних ресурсах" відображено найзмістовніші та безоплатні для користувачів інтернет-ресурси про життя й діяльність визначного педагога, що містяться в мережі Інтернет.

Фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського закінчено підготовку нового, шостого випуску біобібліографічного покажчика із серії "Видатні педагоги світу", присвяченого освітній діяльності Софії Русової, який готується до друку; продовжується робота над сьомим випуском, що присвячений педагогічній творчості Миколи Пирогова.

Доцільно зазначити, що, хоча перші два випуски покажчиків з цієї серії надруковані у класичному стилі, вони мають скромніший вигляд, ніж останні три випуски, які знайшли своє нове обличчя і вдале художнє оформлення та виконувались на високому поліграфічному рівні. Кожен бібліографічний посібник друкувався тиражем по 200—300 примірників, ними вже поповнились фонди національних та державних бібліотек України, вітчизняних педагогічних бібліотек України, книгозбірень НАПН України, ІППО, наукових бібліотек ВНЗ України педагогічного профілю. Всі вони адресовані науково-педагогічним та педагогічним кадрам, аспірантам, студентам, бібліотечним працівникам, усім, кого цікавить життя та педагогічні погляди видатних педагогів України та світу.

Сучасний стан інформаційного забезпечення фахових потреб науковців і практиків освітньої галузі України, зокрема користувачів як ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, так і віддалених, потребує не тільки повноцінного інформаційного галузевого ресурсу в традиційній формі, а й в електронній, до якого можна дістатися завдяки новаціям і технологіям з будь-якого місця України і світу. Створені фахівцями бібліотеки електронні ресурси різних видів з актуальних питань педагогіки і психології на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (<http://www.library.edu-ua.net>) доступні для всіх категорій користувачів. Тут представлені:

- електронний каталог;
- галузева реферативна база даних;
- інформаційно-бібліографічні ресурси "Видатні педагоги України та світу" і "Видатні бібліотекознавці, бібліографознавці, книгознавці й документознавці України та світу";
- бібліографічні посібники ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з актуальних питань педагогіки і психології;
- бібліографічні ресурси, що готують освітянські бібліотеки МОН України та НАПН України;
- бібліографічні списки до книжкових виставок, присвячених ювілейним датам у галузі педагогічної науки і освіти;
- архів виконаних віртуальних бібліографічних довідок.

Завдяки цьому з підготовленими і вже виданими біобібліографічними виданнями серії "Видатні педагоги світу" (п'ять випусків) користувачі ознайомлюються як у традиційній формі у книгозбірнях, так і в електронній формі на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського на сторінках електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу "Видатні педагоги України та світу", в якому формуються комплексні відомості про визначних і незаслужено забутих або заборонених у радянський час вітчизняних і зарубіжних педагогів.

Цей електронний проект було розпочато у 2008 р. у межах теми НДР "Теоретичні засади формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського". Ідея створення електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу належить директору ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського П. Роговій, яка є кандидатом історичних наук, заслуженим працівником культури України та нагороджена медаллю НАПН України "Ушинський К. Д."; вона ж — науковий керівник проекту. З метою популяризації кращих

здобутків вітчизняної та зарубіжної педагогічної і психологічної науки й освіти шляхом консолідації інформації про визначних осіб, як вітчизняних, так і зарубіжних, висвітлення їх життя, діяльності, творчої спадщини та втілення їхніх ідей у практику почав діяти віртуальний інформаційно-бібліографічний ресурс "Видатні педагоги України та світу", який одразу привернув увагу освітян. За три роки підготовлено і представлено на веб-порталі нашої бібліотеки понад 20 сторінок персоналій, присвячених видатним педагогам України і світу: В. Сухомлинському, С. Ананьїну, О. Астрябу, Г. Вашенку, Б. Грінченку, В. Дурдуківському, О. Захаренку, В. Каразину, М. Корфу, Я. Корчаку, Г. Костюку, Т. Лубенцю, А. Макаренку, М. Монтессорі, В. Онищуку, М. Пирогову, Олені Пчілці, С. Русовій, Я. Ряппо, І. Соколянському, К. Ушинському.

Широке коло користувачів як ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, так і з віддалених куточків України й світу отримують інформацію про видатних педагогів, чим поглиблюють свої інформаційні запити, підвищують якість своїх досліджень з питань історії педагогічної науки, освіти, бібліотекознавства та суміжних галузей знань. Про це свідчить статистика: так, у 2009 році на сторінку електронного ресурсу "Видатні педагоги України та світу" звернулось 4335 віртуальних користувачів, а вже у наступному — 6638 відвідувачів. Найбільш відвідувані віртуальними користувачами сторінки, присвячені О. Астрябу, Б. Грінченку, Г. Костюку, В. Сухомлинському — на кожну персоналію у 2010 році доводиться понад 20 відвідувань на місяць. У структурі до кожної персоналії електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу "Видатні педагоги України та світу" представлені: біографія діяча, бібліографія його праць і матеріалів про нього, а також вже підготовлені біобібліографічні посібники й окремі повнотекстові твори та інші додаткові матеріали, зокрема фотогалерея, що присвячена педагогу, та матеріали, що розкривають діяльність установ, яким присвоєно його ім'я. Обов'язково вміщено інформацію про нагороди, премії, пам'ятники, наукові читання, пов'язані з ім'ям видатної особи, тощо.

Діючий електронний інформаційно-бібліографічний ресурс "Видатні педагоги України та світу" сприяє розкриттю фондів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, поширенню знань про досягнення в педагогічній галузі, вихованню патріотизму у молодого покоління, інформаційному забезпеченню науково-просвітницьких програм, проведенню громадсько-виховних заходів тощо. Формування названого ресурсу дає змогу в кінцевому результаті мати багатогранний інформаційно-бібліографічний ресурс в електронній формі, що складається з довідкових, біобібліографічних та інших документів, які сприяють глибокому розкриттю тієї чи іншої особистості, її внеску у розвиток педагогічної науки й практики. До створення електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу, присвяченого видатним педагогам, крім науковців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, долучаються фахівці бібліотек освітньої мережі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, НАПН України, регіональних, науково-педагогічних бібліотек, бібліотеки ВНЗ I—IV рівнів акредитації різних видів, зокрема Волинська державна універсальна наукова бібліотека ім. Олени Пчілки підготувала віртуальний електронний ресурс, присвячений життю й просвітницькій діяльності Олени Пчілки, який уміщено на сторінці "Видатні педагоги України та світу". До формування ресурсу також запрошуються бібліотеки інших систем і відомств, що носять ім'я відомих педагогів та просвітників, але на сьогодні більшість сторінок електронного ресурсу поки що створюються фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Отже, на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як всеукраїнського науково-інформаційного центру вперше в державі розроблено, обґрунтовано й розпочато впровад-

ження в практику діяльності освітянських бібліотек систему цілеспрямованого науково-інформаційного забезпечення освітянської галузі України. Конкретизовано форми і методи найефективнішого задоволення інформаційних потреб науковців і практиків, розроблено модель системи науково-інформаційного забезпечення фахових потреб освітян вторинною продукцією, сформовано і розпочато підготовку бібліографічних видань у традиційній та електронній формах, спрямованих на відображення широкого спектра актуальних питань психолого-педагогічної науки, освіти і практики. Активне впровадження інформаційних технологій у практику роботи бібліотек освітянської мережі створило унікальні можливості для ефективного розвитку науки, освіти, це сприятиме підвищенню статусу друкованого продукту, який є частиною наукового, культурного та освітнього надбання та спадку. А вже впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, які є невід'ємним атрибутом суспільства знань, відкривають для користувачів якісно новий доступ до інформації. Тому створення електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу "Видатні педагоги України та світу", який постійно поповнюється й оновлюється, сприятиме узагальненню педагогічного досвіду та популяризації творчого використання ідей видатних педагогів у сучасних умовах, відіграватиме важливу роль у забезпеченні розвитку наукових досліджень сучасної педагогічної науки, освіти і практики, підвищенні кваліфікації, безперервної самоосвіти.

Список використаної літератури

1. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні — інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. — К.: Грамота, 2005. — 447 с.
2. Лутовинова В. І. Новий рівень інформаційного забезпечення освітян України / В. І. Лутовинова // Педагогіка і психологія. — 2007. — № 4. — С. 133—140.
3. Петрова Л. Г. Роль бібліотеки в інформаційному суспільстві: соціально-педагогічний аспект / Л. Г. Петрова // Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. Вип. 1 : Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Т. І. Ківшар (голова), П. І. Рогова (заст. голови), Л. А. Дубровіна та ін.]. — К., 2008. — С. 44—53.
4. Пономаренко Л. О. Внесок Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського у розвиток бібліографічних ресурсів психолого-педагогічної тематики: тра-

диції та інновації / Л. О. Пономаренко // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство. — 2008. — Вип. 1. — С. 116—121.

5. Рогова П. І. Роль Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського у формуванні та розвитку системи інформаційних ресурсів для забезпечення вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики / П. І. Рогова, В. І. Лутовинова, Т. В. Добко // Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. Вип. 1 : Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Т. І. Ківшар (голова), П. І. Рогова (заст. голови), Л. А. Дубровіна та ін.]. — К., 2008. — С. 16—36.
6. Рогова П. І. Державна науково-педагогічна бібліотека — науково-методичний центр мережі освітянських бібліотек МОН і АПН: концептуальні засади діяльності / П. І. Рогова // Директор школи, ліцею, гімназії. — 2006. — № 5. — С. 50—59.
7. Рогова П. І. Система науково-інформаційного забезпечення освітянської галузі України: стан та перспективи / П. І. Рогова // Педагогічна та психологічна науки в Україні : [у 5 т.] : до 15-річчя АПН України / АПН України. — К., 2007. — Т. 1 : Теорія та історія педагогіки. — С. 195—208.

В статті розкривається содержание інформаційної роботи як одной из основных функций ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского, которая осуществляется в разных направлениях. Одним из таких направлений является создание вторичной продукции, в частности анализируются персональные библиографические указатели, посвященные жизни и деятельности выдающихся педагогов Украины и зарубежья из серии "Выдающиеся педагоги мира" в традиционной форме и виртуальный информационно-библиографический ресурс "Выдающиеся педагоги Украины и мира", созданный в электронной форме.

The article reveals the outreach as a core function of V. A. Sukhomlinsky State Scientific Pedagogical Library of Ukraine, which is carried out in different directions. One such direction is the creation of secondary products, in particular the personal bibliographies that are devoted to the life and work of outstanding teachers in Ukraine and abroad in the series "Outstanding Teachers of the World" in the traditional form and the virtual information and bibliographic resource "Outstanding Teachers of Ukraine and the world" in electronic form are analyzed.

Надійшла в редакцію 17 січня 2011 року